МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ "БОЛЬШЕНУРКЕЕВСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА" САРМАНОВСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Подписано цифровой подписью: МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ "БОЛЬШЕНУРКЕЕВСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА" САРМАНОВСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
Дата: 2023.10.25 12:00:31 +03'00'

Филиал муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения
«Большенуркеевская средняя общеобразовательная школа»
Сармановского муниципального района Республики Татарстан-
«Карашай-Сакловская основная общеобразовательная школа»

«Рассмотрено»
Руководитель ШМО
______/ Ашряфзанова Г.А./
Протокол №1 от
«21» августа 2023 г.

«Согласовано»
Заместитель директора по УР
____________/Л.Н.Хайруллина/
Протокол №1 от
«2» августа 2023 г.

«Утверждаю»
Директор МБОУ
Большенуркеевская СОШ
________/Л.Н.Шайхеразиева /
Приказ №75 от
«23 » августа 2023 г.

Рабочая программа учебного курса по предмету «Родной (татарский) язык» для 9 класса

Принято на заседании
педсовета
протокол № _2__
«23» августа 2023 г.

Составитель: учитель первой квалификационной категории
Суфиянова Ильвира Инберовна

2023 - 2024 учебный год

Пояснительная записка

Рабочая программа разработана для 9 класса, изучающих татарский язык как родной, в соответствии с нормативно-правовыми и инструктивно-методическими документами:

- Федеральный закон № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» от 29 декабря 2012 года;
- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования и науки Российской Федерации (утвержден приказом МОиН РФ от 17 декабря 2010 № 1897);
- Примерная программа по учебного предмета «Родной (татарский) язык» для общеобразовательных организаций с обучением на татарском языке (5-11 классы). Составители: Г.Р. Галиуллина, М.М.Шакурова (протокол от 16 мая 2017 г. № 2/17)
- Основная образовательная программа основного общего образования МБОУ «Большенуркеевская СОШ» Сармановского района;
- Учебный план МБОУ «Большенуркеевская СОШ» Сармановского района на 2023-2024 учебный год.

Используемый учебник:

Татарский язык. 9 класс. Учебное пособие для общеобразовательных организации с обучением на татарском языке. М.З.Закиев, Н.В.Максимов. Казань. 2015.

Формы и средства контроля: диктант; тест; письменная проверочная работа, устный опрос, изложение, сочинение, творческая работа.

Общая характеристика учебного предмета

Татарский язык – важнейшее средство познания других наук, средство развития мышления и воспитания учащихся. Обучение татарскому языку в 9 классе должно заложить основы для его последующего развития и совершенствования при наличии значимой для учащихся речевой практики. Программа базируется на современных подходах к обучению языка: сознательно-коммуникативном и культурологическом. Основными принципами обучения татарскому языку в 9 классе являются принципы коммуникативности, сознательности (системности). Второй подход, реализуемый в обучении татарскому языку,- культурологический. В соответствии с этим подходом обучение татарскому языку должно обеспечивать приобщение учащихся к культуре татарского народа, готовность и способность к диалогу культур.

Цели обучения татарскому языку – научить школьников практически владеть родным языком. В ходе изучения родного языка формируются речевые способности обучающегося, культура речи, интерес к родному языку, трепетное отношение к национальной культуре, традициям и обычаям, заложить основу формирования функционально грамотной личности, обеспечить языковое и речевое развитие ребенка.

Задачи преподавания татарского языка в школе состоят в том, чтобы:

- дать определенный круг знаний о строе татарского языка, его структуре, уровнях и единицах (фонемах, морфемах, лексемах, типах словосочетаний и предложений),
- сформировать навыки конструирования единиц речи (высказываний и сложных синтаксических целых) и умения построить функционально-смысловые типы речи (повествование, описание, рассуждение) в устной и письменной, а также использовать их с учетом стилистических норм, целей и условий языковой коммуникации, речевого этикета;
- выработать орфоэпические, интонационные, орфографические и пунктуационные навыки, привить навыки различных видов чтения;
- пробудить интерес к изучению татарского языка

Место учебного предмета в учебном плане

Учебный предмет «Родной (татарский) язык» в учебном плане школы: относится к предметам области «Филология». На изучение предмета в 9 классе отводится 102 часа (3 часа в неделю).

На основании приказа №75 от 23.08.2023 г. о выполнении учебных программ, если уроки совпадают с праздниками, будут использованы часы выделенные на повторение или объединены планируемые уроки по данной теме.

Результаты освоения учебного предмета(татарский язык)

Личностные	1) понимание татарского языка как одной из основных национально-культурных ценностей татарского народа; определяющей роли родного языка в развитии интеллектуальных, творческих и моральных качеств личности; 2) осознание эстетической ценности татарского языка; уважительное отношение к родному языку, гордость за него; стремление к речевому самосовершенствованию; 3) достаточный объем словарного запаса для свободного выражения мыслей и чувств в процессе речевого общения; способность к самооценке на основе наблюдения за собственной речью.
Метапредметные	1) владение всеми видами речевой деятельности (понимание информации, владение разными видами чтения; адекватное восприятие на слух текстов разных стилей; способность извлекать информацию из различных источников; овладение приемами отбора и систематизации материала; способность определять цели предстоящей учебной деятельности, последовательность действий, оценивать достигнутые результаты; умение воспроизводить прослушанный или прочитанный текст с разной степенью развернутости; умение создавать устные и письменные тексты разных типов; способность правильно и свободно излагать свои мысли в устной и письменной форме; соблюдение в практике речевого общения основных орфоэпических, лексических, грамматических, стилистических норм современного литературного языка; соблюдение основных правил орфографии и пунктуации в процессе письменного общения; 2) применение приобретенных знаний, умений и навыков в повседневной жизни; способность использовать родной язык как средство

	получения знаний по другим учебным предметам, применять полученные знания и навыки анализа языковых явлений на межпредметном уровне; 3) коммуникативно целесообразное взаимодействие с другими людьми в процессе речевого общения.
Предметные	1) представление об основных функциях языка, о роли родного языка в жизни человека и общества; 2) понимание места родного языка в системе гуманитарных наук и его роли в образовании в целом; 3) усвоение основ научных знаний о родном языке; 4) освоение базовых понятий лингвистики; 5) освоение основными стилистическими ресурсами лексики фразеологии родного языка; 6) опознавание и анализ основных единиц языка; 7) проведение различных видов анализа слова 8) понимание коммуникативно-эстетических возможностей лексической и грамматической синонимии и использование их в собственной речевой практике; осознание эстетической функции родного языка.

ПЛАНИРУЕМЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ИЗУЧЕНИЯ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА

Результатом освоения учебного курса по татарскому языку (5-9 классы) являются

1) Личностные результаты:

- понимание татарского языка как одной из основных национально-культурных ценностей татарского народа, определяющей роли родного языка в развитии интеллектуальных, творческих способностей и моральных качеств личности; его значения в процессе получения школьного образования;
- осознание эстетической ценности татарского языка; уважительное отношение к родному языку, гордость за него; потребность сохранить чистоту татарского языка как явления национальной культуры; стремление к речевому самосовершенствованию;
- достаточный объем словарного запаса и усвоенных грамматических средств для свободного выражения мыслей и чувств в процессе речевого общения; способность к самооценке на основе наблюдения за собственной речью.

2) Метапредметные результаты:

- владение всеми видами речевой деятельности:
- адекватное понимание информации устного и письменного сообщения;
- владение разными видами чтения;
- адекватное восприятие на слух текстов разных стилей и жанров;
- способность извлекать информацию из разных источников, включая средства массовой информации, компакт-диски учебного назначения, ресурсы Интернета; умение свободно пользоваться словарями различных типов, справочной литературой;

- овладение приемами отбора и систематизации материала на определенную тему; умение вести самостоятельный поиск информации, ее анализ и отбор;
- умение сопоставлять и сравнивать речевые высказывания с точки зрения их содержания, стилистических особенностей и использованных языковых средств;
- способность определять цели предстоящей учебной деятельности (индивидуальной и коллективной), последовательность действий, а также оценивать достигнутые результаты и адекватно формулировать их в устной и письменной форме;
- умение воспроизводить прослушанный или прочитанный текст с разной степенью свернутости;
- умение создавать устные и письменные тексты разных типов, стилей речи и жанров с учетом замысла, адресата и ситуации общения;
- способность свободно, правильно излагать свои мысли в устной и письменной форме;
- владение разными видами монолога и диалога;
- соблюдение в практике речевого общения основных орфоэпических, лексических, грамматических, стилистических норм современного татарского литературного языка; соблюдение основных правил орфографии и пунктуации в процессе письменного общения;
- способность участвовать в речевом общении, соблюдая нормы речевого этикета;
- способность оценивать свою речь с точки зрения ее содержания, языкового оформления; умение находить грамматические и речевые ошибки, недочеты, исправлять их; совершенствовать и редактировать собственные тексты;
- умение выступать перед аудиторией сверстников с небольшими сообщениями, докладами;
- применение приобретенных знаний, умений и навыков в повседневной жизни; способность использовать родной язык как средство получения знаний по другим учебным предметам, применять полученные знания, умения и навыки анализа языковых явлений на межпредметном уровне (на уроках иностранного языка, литературы и др.);
- коммуникативно-целесообразное взаимодействие с окружающими людьми в процессе речевого общения, совместного выполнения какой-либо задачи, участия в спорах, обсуждениях; овладение национально-культурными нормами речевого поведения в различных ситуациях формального и неформального межличностного и межкультурного общения.

3) Предметные результаты:

- представление об основных функциях языка, о роли татарского языка как национального языка татарского народа, как государственного языка Республики Татарстан, о связи языка и культуры народа, о роли родного языка в жизни человека и общества;
- понимание места родного языка в системе гуманитарных наук и его роли в образовании в целом;
- усвоение основ научных знаний о родном языке; понимание взаимосвязи его уровней и единиц;

- освоение базовых понятий лингвистики: лингвистика и ее основные разделы; язык и речь, речевое общение, речь устная и письменная; монолог, диалог и их виды; ситуация речевого общения; разговорная речь, научный, публицистический, официально-деловой стили, язык художественной литературы; жанры научного, публицистического, официально-делового;
- стилей и разговорной речи; функционально-смысловые типы речи (повествование, описание, рассуждение); текст, типы текста; основные единицы языка, их признаки и особенности употребления в речи;
- овладение основными стилистическими ресурсами лексики и фразеологии татарского языка, основными нормами татарского литературного языка (орфоэпическими, лексическими, грамматическими, орфографическими, пунктуационными), нормами речевого этикета; использование их в своей речевой практике при создании устных и письменных высказываний;
- опознавание и анализ основных единиц языка, грамматических категорий языка, уместное употребление языковых единиц адекватно ситуации речевого общения;
- проведение различных видов анализа слова (фонетического, морфемного, словообразовательного, лексического, морфологического), синтаксического анализа словосочетания и предложения, многоаспектного анализа с точки зрения его основных признаков и структуры, принадлежности к определенным функциональным разновидностям языка, особенностей языкового оформления, использования выразительных средств языка;
- понимание коммуникативно-эстетических возможностей лексической и грамматической синонимии и использование их в собственной речевой практике;
- осознание эстетической функции татарского языка, способность оценивать эстетическую сторону речевого высказывания при анализе текстов художественной литературы.

- **9класс**
- ***Обучающийся научится:***

- п о о р ф о э п и и: правильно произносить употребительные слова с учётом вариантов произношения; свободно пользоваться орфографическим словарём;
- п о л е к с и к е и ф р а з е о л о г и и: разъяснять значение слов общественно-политической и морально-этической тематики, правильно их употреблять; свободно пользоваться лексическими словарями разных видов;
- п о м о р ф е м и к е и с л о в о о б р а з о в а н и ю: владеть приёмом разбора слова по составу: от значения слова и способа его образования к морфемной структуре; толковать значение слова исходя из его морфемного состава (в том числе и слов с иноязычными элементами типа лог, поли, фон и т. п.); пользоваться этимологическим и словообразовательным словарями; опознавать основные способы словообразования, сращение, переход слова одной части речи в другую;
- п о м о р ф о л о г и и: распознавать изученные в 5—8 классах части речи и их формы; соблюдать литературные нормы при образовании и употреблении слов; пользоваться грамматико-орфографическим словарём;

- п о о р ф о г р а ф и и: правильно писать слова со всеми изученными в 5—8классах орфограммами, слова общественно-политической и морально-этической тематики с непроверяемыми и труднопроверяемыми орфограммами; свободно пользоваться орфографическим словарём;
- п о с и н т а к с и с у: различать изученные виды простых и сложных предложений; интонационно выразительно произносить предложения изученных видов;
- п о п у н к т у а ц и и: правильно ставить знаки препинания во всех изученных случаях.
-

- **Выпускник получит возможность научиться**

- *** по фонетике и графике**: - находить в художественном тексте явления звукописи;
- * **по лексике и фразеологии**: - находить в тексте выразительные приемы, основанные на употреблении слова в переносном значении;
- - владеть наиболее употребительными оборотами родного речевого этикета;
- - использовать синонимы как средство связи предложений в тексте и как средство устранения неоправданного повтора;
- * **по морфемике и словообразованию**: - объяснять особенности использования слов с эмоционально-оценочными суффиксами в художественных текстах; выделять морфемы на основе смыслового и словообразовательного анализа слова
- * **по морфологии**: знать и верно указывать специфические морфологические признаки глаголов, имен существительных, прилагательных; знать, как изменяются эти части речи, уметь склонять, спрягать, образовывать формы наклонения и др.;
- * **по орфографии**: понимать значение письма и правописания для жизни людей; замечать орфограммы и дифференцировать их;
- - самостоятельно подбирать слова на изученные правила;
- * **по синтаксису**: - конструировать предложения по заданным типам грамматических основ;
- * **по пунктуации**: - владеть правильным способом действия при применении изученных правил пунктуации;
- - самостоятельно подбирать примеры на изученное пунктуационное правило.

Содержание

9 класс

Язык – важнейшее средство человеческого общения.
Фонетика как раздел науки о языке. Смыслоразличительная функция звуков и их употребление.
Звуки и фонема. Особенности произношения согласных. Виды ассимиляций.
Орфографические принципы. Нормы речи:фонетические, морфологические, лексические, синтаксические нормы.
Словарный состав языка. Словообразование. Способы образования слов.
Части речи. Самостоятельные части речи.
Служебные и модальные части речи.
Способы словообразования в татаском языке.Разбор слов по составу.
Аффиксы и их виды, провописание.

Синтаксические единицы. Простое предложение. Знаки препинания в предложениях по цели высказывания.

Тире между подлежащим и сказуемым. Обособленные члены, выделительные знаки препинания при них.

Приложения и знаки препинания при них.

Выделительные знаки препинания при обращении, обобщающих словах и однородных членах.

Знаки препинания в сложном предложении.

Знаки препинания в сложносочиненном предложении

Знаки препинания в сложноподчиненном предложении.

Знаки препинания в синтетическом сложнопочиненном предложении. Знаки препинания в аналитическом сложнопочиненном предложении.

Повторение-обобщение темы "Сложное предложение"

Литературная речь и ее стили.Функциональный стиль. Художественный стиль. Публицистический стиль. Научный стиль.Официально-деловой стиль.Разговорный стиль.

Синонимика как основа стилистики.

Морфологические синонимы и особенности их употребления в речи.

Синтаксические синонимы. Синонимы словосочетаний и предложений. Синоним односоставных и двусоставных предложений. Синонимы прямой и косвенной речи.

Синтетические и аналитические предложения и их синонимы. Сложноподчиненные предложения и их синонимы.

Кальки в татарском языке.

Культура речи. Речь должна быть понятной. Речь должна быть ясной.Речь должна быть краткой.

Речь должна быть выразительной.

Особенности развития современного татарского языка.

Язык и история. Корни современного татарского национального языка. Взаимосвязь языка, культуры и истории татарского народа.

№	Название	9 нчы сыйныф укучыларының татар теленнән ия булырга тиеш белем-күнекмәләр	Кол. часов
1	Фонетика	Фонетика. Звуки речи, их употребление: сходство, чередование звуков; изменение значения при чередовании звуков. Правильно говорить и писать. произношение и запись слов, выразительный смысл. Аваз и фонема. Сходство звуков.(положительная и обратная ассимиляция), чередование, поглощение звуков. Изменение звуков - изменение смысла чередования. Согласные и гласные звуки, их сгруппирование. В татарском языке специфические звуки, их правильное произношение. Основные фонетические закономерности и звуковые изменения татарского языка. Сингармонизм и его виды: ассимиляция, редукция. Слог. Ударение и его виды. Интонация и его части. Особенности орфографического принципа.	7 ч
2	Лексикология	Слово - словесная единица. Должность слова формировать мнение и выражать эмоции. словарный состав	10 ч

		татарского языка. Пути пополнения и обогащения словесного богатства. Лексикология. словарный состав языка называется лексикой. Название науки о Лексике - лексикология. лексические и грамматические значения слов. Синоним, омоним, антонимы. Фразеологическая наука. Фразеологизмы. Эффективное использование понятных, фразеологических, синонимных и других видов словарей. Название науки о словарях - лексикография. Разъяснительные, межъязыковые словари. Объясненные словари, в которых толкование слов какого-либо одного языка объясняется в том же языке, называются словарями. Языковыми словарями называют словари, толкающие значение слов в одном языке. Название главы, изучающего вопросы словообразования и строения, называется словообразованием. В татарском языке словообразовательные строки: добавление сложений, присоединение слов, придание смысла, переход от одной части к другой, сокращение.	
3	Морфология и словообразование	Морфология. 1) частей речи морфологии как отдельной отрасли языкознания, 2) их грамматических знаков 3) изучение их склонений. Имя, глагол, прилагательные, числительные, местоимения, наречия, союзы, послелоги, частицы, междометия, со звуком, сказуемость Предусмотрение Протоколы принадлежности к морфологии, наречия, разнообразные оболочки, модные и связующие окончания. Умение объяснять принципы сгруппирования слов, знание основных признаков, особенностей, применения в предложении, упаковки, группировок, образования и правильной записи каждой группы слов. Умение делать правильный морфологический анализ слов, правильное использование частей речи. Умение различать виды приложений, умение объяснять роли в составлении предложений.	7 ч
4	Синтаксис простого предложения	Синтаксис и признаки препинания. Наука, изучающая синтаксисное речевое строение. Изучение синтаксиса речевого строя как отрасли языкознания. Среди слов следующая и сочинительная связь. Зависящие средства, их основные особенности. Основы установки знаков соприкосновения: языковое строение и смысловая основа. Признаки препинания в рассказах, вопросах, распоряжениях и чувственных предложениях. Если положение, имеющее полуизвещение, удалено от слова, связывающего куски, то их отделение запятой. Случаи, когда рядом с ключами ставили запятую, линию, две точки, скобки, Дополнительные. После соглашения глагола - признак возбуждения, признак возбуждения и точек, точка, много точек. Случаи установки запятой, линии, двух точек рядом с сопутствующими частями	12 ч
5	Синтаксис сложного предложения	В сложном предложении постановка знаков препинания зависит от вида связи (синтаксического строительства) предложений и синтетического и аналитического строения. Случаи запятой, линии, точечной запятой в сложном предложении. Запять в сложном предложении с синтетическим спутником. Случаи, когда поставлены чертежи и не устанавливаются знаки препинания, каковы в сочетательном предложении с аналогом, связанные с	9 ч

		установлением знаков препинания, а также в структуре предложения. При слове, к которому относится связывающее средство, знаки препинания в предложении.	
2	Стилистика и культура речи	Название науки, изучающей стили. Виды и особенности речевого стиля, литературной и публицистической. Запись всех статей в литературном стиле. В публицистическом стиле газетно-журнальные статьи, критические материалы, всевозможные призывы. Путешествия. Очерк, творчество фельетонов. В научном стиле записываются научные статьи, книги, справки, учебники, диссертации. Он отличается от остального стиля тем, что специально используются научные термины, слова даются в прямом, точном смысле слова. Официальным стилем оформлены юридические рабочие бумаги, протокол, заявление, разъяснительная запись, доверенность, акт, заявления. Использование речевого стиля в процессе ежедневных коммуникаций людей, овладевших литературными языковыми нормами. Слова, фразеологические обороты, формы слов, словосочетания, предложения с сходными значениями	29 ч
3	Общая информация о языке	Называть общественными отношениями принадлежность людей к различным контактам материально и духовно для ведения жизни. То, что объединение людей, находящихся в взаимных общественных отношениях, называется обществом. Развитие, изменение, совершенствование языка вместе с развитием общества. Увеличение употребления языка, расширение функций языка являются функциональным развитием языка. Отшлифование фонетического, лексического, грамматического и стилистического строений языка, развитие структурного развития языка. Литературный язык - нормализованная форма общенародного речевого языка, разработанная мастерами языка. Принадлежность татарского языка к семье тюркских языков. Издания V-X веков называют древним тюркским языком. Применение старого татарского литературного языка в XV-XI веках. Современный татарский литературный язык. Этапы его становления. Название того, что кто-то может говорить на двух языках, объясняться, явлением двуязычия (билингвизма). Наука о языке. Его так называемая лингвистика в общем языкознании. Основными отраслями языкознания являются: фонетика, графика, орфоэпия, орфография, орфография, лексикология, грамматика, стилистика, диалектология, история литературного языка.	8 ч
4.	Кабатлау	Повторение изучаемых материалов в течение года. Систематизация знаний.	7 ч
5.	Диктантлар, изложениеләр		13 ч
Гомуми			102 ч

АҢЛАТМА ЯЗУЫ

Программа түбәндәге дәүләт документларына нигезләнеп язылды

1. Россия Федерациясендә «Мәгариф турында» Россия Федерациясенең федераль Законы (29.12.2012 №273-ФЗ)
2. Төп гомуми белем бирүнең Федераль дәүләт белем бирү стандарты (Россия Мәгариф һәм Фән министрлыгында 2010 нчы елның 17 нче декабрь боерыгы 1897 нче номер белән расланган, РФ Юстиция Министрлыгында 19644 нче регистрацион номеры белән 2011нче елның 1 нче февралендә теркәлгән).
3. Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе "Зур Нөркәй урта гомуми белем бирү мәктәбе» нең 2023-2024 нче уку елына укыту планы.
4.Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Зур Нөркәй урта гомуми белем бирү мәктәбе» төп белем бирү буенча төп укыту программасы.
5. Татар телендә гомуми төп һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән программа (5–9 нчы сыйныфлар) (төзүче-авторлары: Г.Р.Галиуллина, М.М.Шәкүрова). – Казан, 2014

Дәреслек:

9 нчы сыйныф өчен М.З.Закиев, В.Н.Максимов тарафыннан төзелгән Казан: Татарстан китап нәшрияты 2014, укыту әсбабына нигезләнеп төзелде.

Фәннең укыту планында тоткан урыны

Татар мәктәпләрендә татар балаларына татар телен өйрәтү үз телләрен өйрәнүгә кызыксыну, омтылыш уятуга, мәхәббәт хисләре тәрбияләүдә әһәмиятле роль уйный. Укыту планында каралганча, 9 нчы сыйныфта туган (татар) теле дәресләре өчен эш программасы атнага 3 сәгать исәбеннән елга 102 сәгатькә төзелде.

Татар телен укытуның максатлары

- Укучыларда туган телгә хөрмәт тәрбияләү, аның иң зур рухи кыйммәт булуын аңлату.
- Укучыларның сөйләү һәм фикерләү сәләтен үстерү, татар телен тормышның төрле өлкәләрендә иркен куллана алырлык шәхесләр итеп тәрбияләү.
- Татар теле, аның төзелеше, кулланылышы турында мәгълүмат бирү; сүз байлыгын арттыру; әдәби телнең төп нормаларын һәм стилистик мөмкинлекләрен ачык аңлату, тиешенчә куллана белү күнекмәләре фомалаштыру.
- Сөйләм культурасын тәрбияләү.

Татар мәктәпләрендә татар теле укытуның төп бурычлары

1. Татар теленең барлык тармаклары буенча эзлекле рәвештә фәнни белем бирү.
2. Сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыру. Туган телдә матур һәм дөрес аралашырга өйрәтү.
3. Телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү, татар теле мөмкинлекләреннән тулысынча файдалана белергә өйрәтү.
4. Татар телен башка фәннәр буенча белем алу чарасы буларак кулланырга өйрәтү күнекмәләре булдыру.
5. Укучыларның логик фикеләү сәләтләрен үстерү.
6. Дәреслек, өстәмә һәм белешмә әдәбият белән эш итү, уку, язу күнекмәләрен камилләштерү.

Искәрмә: Мәктәп директорының 23.08.2023 нче елның 75 нче санлы боерыгы нигезендә расланган бәйрәм һәм каникул көннәренә туры килгән дәресләрне 5.2. пункты буенча үткәрү гамәлгә кертелде.

Укыту предметы программасының эчтәлеге

№	Бүлек исеме	9 нчы сыйныф укучыларының татар теленнән ия булырга тиеш белем-күнекмәләр	сәг. саны
1	***Фонетика***	Фонетика. Сөйләм авазлары, аларның кулланылышы: авазларның охшашлануы, чиратлашуы; авазлар чиратлашканда, мәгънәнең үзгәрүе . Дөрес сөйләү һәм язу. Сүзнең әйтелеше һәм язылышы, сүз ярдәмендә белдерелгән мәгънә. Аваз һәм фонема. Авазларның охшашлануы.(уңай һәм кире ассимиляция), чиратлашуы, йотылуы. Авазлар үзгәрү- чиратлашуның мәгънә үзгәрүенә китерүе. Тартык һәм сузык авазлар, аларны төркемләү. Татар телендә үзенчәлекле авазлар, аларның дөрес әйтелеше.Татар теленең төп фонетик закончалыклары һәм аваз үзгәрешләре. Сингармонизм һәм аның төрләре: ассимиляция, редукция. Иҗек. Басым һәм аның төрләре.Интонация һәм аның өлешләре. Орфографик принцип үзенчәлекләре.	7 сәг.
2	***Лексикология***	Сүз-телнең берәмлеге. Сүзнең фикер формалаштыру һәм хис-тойгы белдерү вазыйфасы. Татар теленең сүзлек составы. Сүз байлыгын тулыландыру һәм баету юллары. Лексикология. Телнең сүзлек составының **лексика** дип йөртелүе. Лексика турындагы фәннең **лексикология** дип аталуы. Сүзнең лексик һәм грамматик мәгънәләре. Синоним, омоним, антонимнар. Фразеология фәне. Фразеологизмнар. Аңлатмалы, фразеологик, синонимнар һәм башка төр сүзлекләрдән нәтиҗәле файдалану. Сүзлекләр төзү турындагы фәннең **лексикография** дип аталуы. Аңлатмалы, телара сүзлекләр. Нинди дә булса бер тел сүзләренең мәгънәсен шул ук телдә аңлатып бирә торган сүзлекләрнең **аңлатмалы сүзлекләр** дип аталуы. Бер телдәге сүзләрнең мәгънәсен икенче телдә аңлатып бирә торган сүзлекләрнең **теларасүзлекләр** дип аталуы. Сүз ясалышы һәм төзелеше мәсьәләләрен өйрәнә торган бүлекнең **сүз ясалышы** дип аталуы. Татар телендә сүз ясалыш юллары: кушымчалар өстәү, сүзләрне кушу, мәгънә өстәү, бер сүз төркеменнән икенчесенә күчү, кыскарту. Ясалма, кушма,	10 сәг.

		парлы, кыскартылма сүзләр.	
3	***Морфология һәм сүзьясалышы***	Морфология. Тел гыйлеменең аерым тармагы буларак **морфологиянең 1**) сүз төркемнәрен, 2) аларның грамматик билгеләрен 3) аларның төрләнешләрен өйрәнүе. Исем, фигыль, сыйфат, сан,алмашлык, рәвеш, теркәгеч, бәйлек, кисәкчә, ымлык, аваз ияртеме, хәбәрлек сүзләр Төрләндергеч кушымчаларның морфологиягә каравы.Ясагыч кушымчалар, төрләндергеч кушымчалар, модаль һәм бәйләгеч кушымчалар. Сүзләрне төркемләү принципларын аңлата алу, һәр сүз төркемен төп билгеләрен, үзенчәлекләрен, җөмләдәге кулланылышын, төрләнешен, төркемчәләрен, ясалышын һәм дөрес язылышын белү. Сүзләргә дөрес морфологик анализ ясый алу, сөйләмдә сүз төркемнәрен дөрес куллану. Кушымчаларның төрләрен аера белү, җөмлә төзүдәге рольләрен аңлата алу.	7 сәг.
4	***Гади җөмлә синтаксисы***	**Синтаксис һәм тыныш билгеләре.** Синтаксис- сөйләм төзелешен өйрәнә торган фән. Тел гыйлеменең бер тармагы буларак, синтаксисның сөйләм төзелешен өйрәнүе. Сүзләр арасында ияртүле һәм тезүле бәйләнеш. Бәйләүче чаралар, аларның төп үзенчәлекләре. Тыныш билгеләре куюның нигезләре: тел төзелеше һәм мәгънәви нигез. Хикәя, сорау, боеру һәм тойгылы җөмләләрдә тыныш билгеләре. Ярым хәбәрлеккә ия булган хәл кисәкләр ияртүче сүздән ераклаштырылган булсалар, аларның өтер белән аерылулары. Аныклагычлар янында өтер, сызык, ике нокта, җәяләр кую очраклары Өстәлмәләр. Күзаллаулы баш килештән соң өндәү билгесе, өндәү билгесе һәм нокталар, нокта, күп нокталар кую очраклары Эндәш сүзләр янында өтер, өндәү билгесе куелу очраклары. Тиңдәш кисәкләр янында өтер, сызык, ике нокта куелу очраклары	12 сәг.
5	***Кушма җөмлә синтаксисы***	Кушма җөмләдә тыныш билгеләренең куелышын җөмләләрнең бәйләнеш төренә (синтаксик төзелеш) һәм синтетик һәм аналитик төзелешкә бәйлелеге. Тезмә кушма җөмләдә өтер, сызык, нокталы өтер куелу очраклары Иярченле кушма җөмләдә тыныш билгеләре. Синтетик иярченле кушма җөмләдә өтер. Сызык куелу һәм тыныш билгеләренең куелмый торган очраклары Аналитик иярченле кушма җөмләдә тыныш билгеләрен куюда бәйләүче чараларның нинди булуына, җөмлә төзелешенә таянып эш итү. Бәйләүче чарасы мөнәсәбәтле сүз булганда җөмләдә тыныш билгеләре.	9 сәг.
2	***Стилистика һәм сөйләм культурасы***	Билгеле бер телдә сөйләшүчеләрнең фикерне аңлаешлы итеп һәм гасырлар буена урнашып килгән таләпләрне бозмыйча, төгәл итеп сөйләүләренә әдәби сөйләм дип әйтү. Телдәге стильләрне өйрәнә торган фәннең стилистика дип аталуы. Сөйләм стиленең төрләре һәм үзенчәлекләре. әдәби һәм публицистик стильләр. Әдәби стильдә барлык мәкаләләрнең язылуы. Публицистик стильдә газета- журнал мәкаләләре, тәнкыйть материаллары, һәртөрле өндәмәләр. Юлъязмалар. Очерк, фельетоннарның иҗат ителүе. Фәнни стильдә гыйльми мәкалә, китаплар, белешмә, дәреслекләр, диссертацияләр язылуы. Аның башка стильдән махсус фәнни терминнарның күбрәк кулланылуы, сүзләрнең туры, төгәл мәгънәсендә бирелүе белән аерылуы. Рәсми стильдә юридик эш кәгазьләре, карар, беркетмә, гариза, аңлатма, ышаныч язуы, акт, белдерүләр язылуы. Сөйләмә стильнең әдәби тел нормаларын үзләштергән кешеләрнең көндәлек аралашулары вакытында кулланылуы. Төп мәгънәләре охшаш булган сүзләр, фразеологик әйләнмәләр, сүз формалары, сүзтезмәләр, җөмләләрнең **синоним** дип аталуы. Тулы синонимнар. Стилистик синонимнар. Барлык төр синонимнар җыелмасының **синонимика** дип	29 сәг.

		аталуы.	
3	***Тел турында гомуми мәгълүмат***	Кешеләрнең тормышны алып бару өчен матди һәм рухи яктан үзара төрле багланышларга керүен **иҗтимагый мөнәсәбәтләр** дип атау. Үзара иҗтимагый мөнәсәбәтләрдә торган кешеләр берләшмәсенең **җәмгыять** дип аталуы. Телнең җәмгыять үсеше белән бергә үсүе, үзгәрүе, камилләшүе. Телнең кулланылуы арту, телнең функцияләре киңәюе **телнең функциональ** үсеше булуы. Телнең фонетик, лексик, грамматик һәм стилистик төзелеше шомаруы, камилләшә баруы **телнең структур үсеше** булуы.. Әдәби тел ул- гомумхалык сөйләмә теленең тел осталары тарафыннан эшкәртелгән, нормага салынган формасы. Татар теленең төрки телләр гаиләсенә керүе. V-X өйзләрдәге язмалар телнең **борынгы төрки тел** дип аталуы.XI-XVгасырларда кулланылган телнең **иске төрки тел** дип аталуы. XV-XI гасырларда иске **иске татар әдәби теленең** кулланылуы. Татар милли әдәби теленең хәзерге татар әдәби теле дип йөртелүе. Аның формалашу этаплары. Кемнең дә булса ике телдә сөйләшә, аңлаша алуын ике теллелек (билингвизм) күренеше дип атау. Икенче телне тулы, камил яисә өлешчә генә белүенә карап, ике теллелекне тулы һәм өлешчә ике теллелеккә бүлү. Массакүләм һәм аерым(сирәк) ике теллелек, бер яклы ике теллелек , ике яклы ике теллелек төшенчәләре. Ике теллелек.”Татарстан халыкларытелләретурында” Татарстан Республикасы законы Тел гыйлеме- тел турындагы фән. Аның гомуми тел белемендә лингвистика дип йөртелүе. Археография, эпиграфика, филология, психология фәне, педагогика фәне тел гыйлеменең төп тармаклары : фонетика, графика, орфоэпия, орфография, лексикология, грамматика, стилистика, диалектология, әдәби тел тарихы.	8 сәг.
4.	**Кабатлау**	Ел дәвамында өйрәнелгән материалларны кабатлау. Белемнәрне системалаштыру.	7 сәг
5.	**Диктантлар, изложениеләр**		13 сәг
Гомуми			102 сәг

9 нчы сыйныф укучыларының әзерлек дәрәҗәсенә таләпләр:

Шәхси нәтиҗәләр	**Предметны үзләштерү барышында ирешкән нәтиҗәләр:**	**предметара нәтиҗәләре**:
- татар теленең татар халкы өчен төп милли-мәдәни кыйммәт булуын, ана телендә шәхеснең әхлакый, рухи һәм иҗади яктан формалашудагы ролен аңлау; - туган телгә мәхәббәт һәм аның белән	- сөйләмиятнең барлык төрләрен (тыңлау, аңлау, уку, язу) үзләштерү: язма һәм сөйләм теленә караган мәгълүматның темасын, төп һәм өстәмә фикерен аңлау; төрле стильгә һәм жанрга караган	- татар теленең башка фәннәрне өйрәнү һәм белем алу чарасы икәнен аңлау; - татар телен әдәбият белән бәйләп, тел чараларының матур әдәбият әсәрләрендәгетәэсир көчен,

горурлану хисләре тәрбияләү, туган телне саклау һәм үстерү өлкәсендә эшләргә теләк, омтылыш уяту; - туган телдә аралашу, үз фикереңне һәм хисләреңне төгәл, анык, күпьяклы итеп белдерү өчен кирәкле булган сүзлек составын һәм грамматик, стилистик чараларны белү; - аралашу төренә һәм ситуациясенә бәйле сөйләмне куллана һәм үзара бәйли белү; - иптәшләренең сөйләменә игътибар итү, үзеңнең сөйләмеңә күзәтеп бәя бирү, хаталарны төзәтү, бәхәстә катнашу, төрле дәлилләр кулланып, тема буенча фикер алышу.	текстларны дөрес уку һәм аңлау; төрле чыганаклардан мәгълүмат туплый белү; сүзлекләрдән һәм электрон чаралардан дөрес файдалана белү; аерым бер темага караган материалны туплый, анализлый, эшкәртә һәм үзгәртә белү; - татар теленең төп функцияләрен, татар теленең башка төрки телләр арасында тоткан урынын, телнең мәдәният, җәмгыять белән тыгыз бәйләнешен аңлау; - туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен булдыру, тел катламнарының, ярусларының үзара бәйләнешен һәм мөнәсәбәтен аңлау; - тел белеменең төп төшенчәләрен үзләштерү, аның тармаклары турында мәгълүмат булдыру; тел һәм сөйләм, сөйләм төрләре, аралашу ситуацияләре; сөйләм теле, функциональ стильләр, матур әдәбият теле; текст һәм аның төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның аермалы билгеләрен, сөйләмдә кулланылу үзенчәлекләрен белү; - телнең төп стилистик чараларын, телнең әдәби нормаларын, сөйләм әдәбе нормаларын белү, аларны сөйләмдә дөрес кулланырга өйрәнү; - тел һәм сөйләм берәмлекләрен аера һәм анализлый белү; тел һәм стилистик чараларның кулланылышына бәйле рәвештә сөйләм төрләрен аера һәм чагыштыра белү; - телнең сәнгати чараларын аеру, аларның эстетик функцияләрен белү.	сәнгатьлелеген булдыруда ролен ачыклау; чор әдәбиятына хас тел-сурәтләү чараларының үзенчәлекләрен ачу; - телне әдәбият белән бәйләп, укыган яки тыңлаган әсәрнең эчтәлеген, планын, конспектын, резюмесын логик эзлекле итеп язарга, сөйләргә өйрәтү; - телне мәдәният белән бәйләп, татар теленең байлыгына һәм матурлыгына хөрмәт, зәвык тәрбияләү; - татар телен рус теле белән бәйләп, телләр һәм халыклар арасындагы уртак хәзинә – рухи кыйммәтләргә ихтирам, башка милләт вәкилләренә карата түземле–ихтирамлы мөнәсәбәт тәрбияләү; телләрнең үзара бәгланыш-мөнәсәбәтләрен, шул мөнәсәбәтләр нәтиҗәсендә уртак төшенчәләр һәм тел берәмлекләре барлыкка килүне аңлату; - рус һәм чит телләр, әдәбиятлар белән бәйләп, татар теленең милли-мәдәни үзенчәлекләрен өйрәтү, алган белемнәрне төрле тел күренешләрен аңлатуда куллану; - телне тарих, җәмгыять белеме фәннәре белән бәйләп, дөнья, кешелек җәмгыяте, аның үсеше турында күзаллау формалаштыру, җәмгыять үсешенең телгә турыдан-туры мөнәсәбәте булуын җиткерү; - татар теле дәресләрендә алган белем һәм күнекмәләрне телнең кеше һәм җәмгыять тормышында тоткан урынын аңларга ярдәм итү; сөйләмне дөрес куллана, бәяли белергә, үз фикереңнең

		уңай һәм тискәре якларын аңларга, камилләштерергә өйрәтү; - әдәби әсәрләрнең теле белән эшләгәндә, татар теле – бәйләүче чараларга бик бай тел, шул чаралар системасын, алар белдергән мәгънәләрне нәтиҗәлерәк үзләштерү максатыннан, стиль мөмкинлекләрен дә исәпкә алып, фикерне төгәл бирердәй сүзтезмә һәм җөмләләрне телебез хәзинәсеннән сайлап ала белү.

Календарь-тематик планлаштыру

№	Дәреснең темасы	Үткәрү вакыты		Укучыларның төп эшчәнлек төрләре
		план	факт	
Фонетика - 7 сәг.				
1-2	Сөйләм авазлары, аларның кулланылышы.	4.09 5.09		Фонетик зарядка. Дәреслек өстендә эшләү. Конспектлау методикасы белән таныштыру. Үтелгән материал буенча сорауларга җавап алу.
3-4	Дөрес сөйләү һәм дөрес язу	6.09 11.09		Җөмләләрне уку һәм аваз үзгәрешләрен билгеләү. Сүз, җөмлә, текст транскрипциясен язу.
5-6	Татар орфографиясенең төп принциплары	12.09 13.09		Фонетик зарядка. Сүзләрне иҗекләргә бүлеп, аларның төрләрен әйтү. Сүзләргә фонетик анализ ясау.
7	**Фонетика һәм орфография. Диктант “Туган тел”**	18.09		Белем һәм күнемәләрне гамәлдә куллана белү
Лексикология – 10 сәг.				
8 9	Татар әдәби теленең сүз байлыгы	19.09 20.09		Сүзләрнең лексик һәм грамматик мәгънәләрен билгеләү. Мисаллардан фразеологик әйтелмәләрне табу һәм мәгънәләрен аңлату.
10	Синонимнар	25.09		Укытучы сөйләме.Сорауларга җавап бирү.Синоним, омоним, антонимнарны табу, билгеләмәләрен әйтү.Тексттан архаизм, алынма сүзләрне, диалектизм һәм профессионализмнарны

				табып язу.
11	Антонимнар	26.09		Аңлатмалы, энциклопедик, этимологик, тәрҗемәле сүзлекләр беләнэшләү.Аңлашыл-маган сүзләрнең мәгънәләрен язу.Практик эш.
12	Омонимнар	27.09		Вариантлар буенча биремнәрне үтәү
13 14	Фразеологик әйтелмәләр	2.10 3.10		
15 16	Татар теленең сүзлек составы	4.10 9.10		
17	**Изложение** **“Ике дус?”**	10.10		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
Морфология һәм сүзьясалышы – 7 сәг.				
18 19	Сүз төркемнәре. Мөстәкыйль мәгънәле сүз төркемнәре. Хәбәрлек сүзләр.	11.10 16.10		Эзләнү, тикшеренү ысулы: аңлатмалы сөйләү, чагыштыру, әңгәмә үткәрү. Сүзләргә морфологик анализ ясау.
20	Модаль һәм бәйләгеч сүз төркемнәре	17.10		Эзләнү, тикшеренү ысулы: аңлатмалы сөйләү, чагыштыру, әңгәмә үткәрү. Сүзләргә морфологик анализ ясау.
21 22	Сүз ясалышы ысуллары	18.10 23.10		Бирелгән сүзләрнең мәгънәле кисәкләрен табу, төзелеше ягыннан тикшерү.Сүз ясалышы ысулларының һәрберсенә мисаллар уйлап язу. Тексттагы тамыр һәм ясалма сүзләрне аерып әйтү, ясалма сүзнең тамырын һәм кушымчасын билгеләү.
23	**Контроль изложение. “Чәчәк”**	24.10		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.

24	Сүзләрнең ясалышы буенча төрләре	25.10		Бирелгән сүзләрнең мәгънәле кисәкләрен табу, төзелеше ягыннан тикшерү.Сүз ясалышы ысулларының һәрберсенә мисаллар уйлап язу. Тексттагы тамыр һәм ясалма сүзләрне аерып әйтү, ясалма сүзнең тамырын һәм кушымчасын билгеләү.
Гади җөмлә синтаксисы – 12 сәг.				
25 26	Сүзләр арасында тезүле һәм ияртүле мөнәсәбәтләр.	7.11 8.11		Укытучы аңлатмасы.Бирелгән сорауларга җавап бирү. Җөмләдән сүзтезмәләрне аерып язу.Җөмләдән баш һәм иярчен кисәкләрне билгеләү.
27 28	Ияртүле бәйләнештәге сүзләр арасында мөнәсәбәтләр	13.11 14.11		Җөмлә ахырында бирелгән тыныш билгеләренең куелышын нигезләп бирү, күнегүләр эшләү, нәтиҗә ясау
29	Җөмләдә кушымча, теркәгеч, кисәкчәләрнең язылышы.	15.11		Кабатлау, күнегүләр эшләү , тест сорауларына җавап бирү
30	Җөмләдә бәйлек һәм бәйлек сүзләрнең язылышы.	20.11		Аерымланган кисәкләрне табу, алар янында тыныш билгеләренең куелышын аңлату.
31	Аерымланган хәлләре булган җөмләләрдә тыныш билгеләре.	21.11		Тексттан аныклагычларны, тиңдәш кисәкләрне табу, алар янында тыныш билгеләренең куелышын дәлилләп күрсәтү.
32	**Изложение. «Рәбига әби»**	22.11		. Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
33	Аныклагычлар янында тыныш билгеләре	27.11		Җөмләләрне күчереп язу, бәйләүче чараларны һәм тыныш билгеләренең куелышын җөмлә төреннән

				чыгып аңлату. Схема төрләрен искә төшерү, төзү.
34	Тиңдәш кисәкләре, гомумиләштерүче сүзләре булган җөмләләрдә тыныш билгеләре	28.11		Тезмә кушма җөмләләрне күчереп язу, бәйләүче чараларны һәм тыныш билгеләренең куелышын җөмлә төреннән чыгып аңлату. Схема төрләрен искә төшерү, төзү.
35	Кереш яки эндәш сүзе, өстәлмәсе булган җөмләләрдә тыныш билгеләре	29.11		Текстан өстәлмәләрне табу, тыныш билгеләренең куелышын аңлату. Күнегүдә бирелгән эндәш һәм кереш сүзләр янында тыныш билгеләренең куелышын дәлилләп күрсәтү. Тиңдәш кисәкләр янында тыныш билгеләрен аңлату.
36	**Тыныш билгеләрен кабатлау. Контроль диктант .**	4.12		Белем һәм күнемәләрне гамәлдә куллана белү
Кушма җөмлә синтаксисы – 9 сәг.				
37 38	Җөмләләр арасында тезүле һәм ияртүле бәйләнеш.	5.12 6.12		Аерымланган кисәкләрне табу, алар янында тыныш билгеләренең куелышын аңлату.
39 40	Тезмә кушма җөмләләр һәм аларда тыныш билгеләре.	11.12 12.12		Тексттан аныклагычларны, тиңдәш кисәкләрне табу, алар янында тыныш билгеләренең куелышын дәлилләп күрсәтү.
41	Иярченле кушма җөмләләрдә тыныш билгеләре	13.12		Текстан өстәлмәләрне табу, тыныш билгеләренең куелышын аңлату. Күнегүдә бирелгән эндәш һәм кереш сүзләр янында тыныш билгеләренең куелышын дәлилләп күрсәтү. Тиңдәш кисәкләр янында тыныш билгеләрен аңлату.

42	Синтетик иярченле кушма җөмләләр һәм аларда тыныш билгеләре.	18.12		Синтетик иярченле кушма җөмләләрне күчереп язу, бәйләүче чараларны һәм тыныш билгеләренең куелышын җөмлә төреннән чыгып аңлату. Баш җөмлә белән ичрчен җөмлә арасында тыныш билгеләре куелмау очрагын аңлату.Схемаларын төзү.
43	Аналитик иярченле кушма җөмләләр һәм аларда тыныш билгеләре.	19.12		Аналитик иярченле кушма җөмләләрне күчереп язу, бәйләүче чараларны һәм тыныш билгеләренең куелышын җөмлә төреннән чыгып аңлату. Схема төрләрен искә төшерү, төзү.
44	“Кушма җөмлә синтаксисы” бүлеген гомумиләштереп кабатлау	20.12		
45	**Контроль изложение. “Гадилә”**	25.12		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
Стилистика һәм сөйләм культурасы - 29 сәг.				
46	Әдәби сөйләм һәм аның стильләре.	26.12		Укытучы сөйләме, конспектлау күнекмәләре бирү. Таблица ясау.
47	Функциональ стильләр. Әдәби стиль.	27.12		Укытучы сөйләме, конспектлау күнекмәләре бирү.Өзекләрне укып, аларның кайсы стильгә каравын һәм нинди лексик, синтаксик үзенчәлекләргә ия булуын ачыклау.Өзекләр

				китерү. Таблица ясауны дәвам итү.
48	Публицистик стиль	9.01		Укытучы сөйләме, конспектлау күнекмәләре бирү.Өзекләрне укып, аларның публицистик стильгә каравын һәм нинди лексик, синтаксик үзенчәлекләргә ия булуын ачыклау. Өзекләр китерү. Таблица ясауны дәвам итү
49	Фәнни стиль .	10.01		Укытучы сөйләме, конспектлау күнекмәләре бирү. Өзекләрне укып, аларның рәсми стильгә каравын һәм нинди лексик, синтаксик үзенчәлекләргә ия булуын ачыклау. Аерым стильгә караган өзекләр китерү. Таблица ясауны дәвам итү.
50	Рәсми стиль.	15.01		Морфологик синонимнар һәм аларны сөйләмдә кул лану үзенчәлекләре турында укытучы аңлатмасы.Синоним-нарны кулланып, инша язу.
51 52	Эш кәгазьләреннән үтенеч һәм ышанычнамә язу	16.01 17.01		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу
53 54	Сөйләмә стиль	22.01 23.01		Ике составлы җөмләләрнең бер составлы синонимнарын (һәм киресенчә) төзеп, парлап язу.
55	**Изложение. “Нәкый Исәнбәт”**	24.01		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
56 57	Стилистиканың нигезе буларак синонимия. Морфологик синонимнар һәм аларны сөйләмдә куллану үзенчәлекләре.	29.01 30.01		Укытучы сөйләме, конспектлау күнекмәләре. Синонимнарның төп мәгънәләрен һәм мәгънә аерымлыкларын билгеләү.

58 59	Синтаксик синонимнар. Сүзтезмәләр һәм җөмләләр синонимлыгы	31.01 5.02		Грамматик биремле диктант язу.
60	Бер һәм ике составлы җөмләләр синонимлыгы	6.02		Җөмләләрне җыйнаклык таләбеннән чыгып үзгәртеп язу.
61	Туры һәм кыек сөйләм синонимлыгы	7.02		
62 63	Синтетик һәм аналитик җөмләләрнең синонимлыгы	12.02 13.02		
64	**Контроль диктант. “Урманда көзге яңгыр”**	14.02		Белем һәм күнемәләрне гамәлдә куллана белү
65	Хаталар өстендә эш. Тезмә кушма җөмләләр синонимлыгы	19.02		
66 67	Татар телендә калькалар	20.02 21.02		
68 69	Сөйләм культурасы, аның нигезләре. Сөйләм төгәл булсын	26.02 27.02		Укытучы аңлатмасы. Күнегүләр эшләү.
70	Сөйләм аңлаешлы булсын	28.02		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
71	Сөйләм саф булсын	4.03		Укытучы аңлатмасы. Аңлатманың кыскача эчтәлеген язу. Күнегүләр эшләү.
72	Сөйләм җыйнак булсын	5.03		Укытучы аңлатмасы.

				Күнегүләр эшләү.
73	Сөйләм аһәңле булсын	6.03		Укытучы сөйләме. Аңлатманың кыскача эчтәлеген язу. Язмаларның кайсы диалектка каравын билгеләү, бу диалектның әдәби әйтелештән аермаларын таба белү.
74	**Изложение" Исемең матур, кемнәр куйган?"**	11.03		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
Тел турында гомуми мәгълүмат - 8 сәг.				
75 76	Телнең иҗтимагый әһәмияте. Тел һәм тарих. Хәзерге татар милли әдәби теленең тамырлары.	12.03 13.03		Укытучы аңлатмасы. Күнегүләр эшләү.
77 78	Татар милли әдәби теленең формалашуы. Татар сөйләмә теленең диалектлары.	18.03 19.03		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
79	**Орфография һәм тыныш билгеләре. Контроль диктант. "Матур булыйк!"**	20.03		Укытучы аңлатмасы. Аңлатманың кыскача эчтәлеген язу. Күнегүләр эшләү.
80 81 82	Икетеллелек. "Татарстан Республикасы халыклары телләре турында" Законы. Тел белеменең әһәмияте, төп бүлекләре.	1.04 2.04 3.04		Текстларны укып, татар-гарәп, татар-рус ике теллелеге йогынтысын аңлату. "Татарстан Республикасы халыклары телләре турында" Татарстан Республикасы Законыннан өземтәләрне укып өйрәнү, кыскача эчтәлеген язу.

Кабатлау - 20 сәг.				
83-88	Тестлар ярдәмендә татар теленнән белем сыйфатын тикшерү, белемнәрне балларда бәяләү	8.04 9.04 10.04 15.04 16.04 17.04		Укытучы укыганны тыңлау, план төзү һәм сөйләп карау. Караламага язу.
89-94	Тестлар ярдәмендә татар теленнән белем сыйфатын тикшерү, белемнәрне балларда бәяләү	22.04 23.04 24.04 29.04 30.04 1.05		
95	**Еллык контроль эш.**	6.05		
96-102	Хаталар өстендә эш.Үткәннәрне кабатлау. Йомгаклау.	7.05 8.05 13.05 14.05 15.05 20.04 21.05		

Кереш диктант.

Максат: укучыларның 8 нче сыйныфта алган белемнәрен тикшерү.

Бурычлар:

- Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен һәм алар янында тыныш билгеләренең куелышын үзләштерүләрен бәяләү;
- сүз төркемнәрен һәм җөмлә кисәкләрен билгели алуларын бәяләү.
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Туган тел.

Якшәмбе көнне Мәскәү татарлары Измаил паркына җыелалар. Өч ел шушы паркка мин дә йөрдем. Йөз яшьлек юкә агачлары урап алган мәйданда өздереп тальян гармун уйный. Яшь егетләр, яшь кызлар гармунга кушылып җырлыйлар, әйлән-бәйлән уйныйлар, бииләр. Авылда чакта уен җырларын күп тыңладым мин. Авыл җирендә күбрәк мәхәббәт, яшьлек турында, аның заяга үтүе, бәхетнең кыска гомерле булуы турында җырлыйлар иде. Бу бакчада исә авылны сагыну, туып-үскән җирләрне юксыну моңнары өстенлек итә. Югыйсә, минем милләттәшләрем монда үзләре теләп килгәннәр. Әйе, шәһәрдә тормыш уңайрак. Эш-хезмәте дә җиңелрәк. Монда музейлар, театр, концерт заллары. Ә шулай да татарлар һәр атна менә шушында җыела. Туган телдә сөйләшә, җыр тыңлый.

Туган тел! Үзәкнең иң түренә кереп утырган әрнүле, татлы бер тылсым! Синең гармун ыңгырашуы аша колакка килеп бәрелгән бер сүзең яшәүнең мәгънәсен көчәйтеп җибәрә, күңелне пакьләндерә, хыял-өметләрне тергезә, тормыштагы авырлыкларны, гаделсезлекләрне җиңеп чыгарга көч өсти. "И туган тел, и матур тел, әткәм-әнкәмнең теле!" - дип юкка гына әйтмәгән бөек шагыйрь. (154 сүз)

Изложение.

Максат: Укучының эчтәлекне эзлекле, тулы һәм дөрес бирүен, бәйләнешле итеп яза алуын, ягъни изложение текстын мөмкин кадәр төгәл бирә алуын тикшерү.

Бурычлар:

- Укучының тел байлыгын, сөйләменең төгәл һәм образлы булуын, бирелгән текстның планын төзи алуын бәяләү;
- укучының грамматик нормаларны һәм дөрес язу кагыйдәләрен саклап язу күнекмәләренә ия булуын бәяләү.
- Текстның стиль үзенчәлекләренең саклануына игътибар итү;
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Ике дус.

Биологиядән “ ике” ле алуына һич үкенмәде Камил, чөнки бу фәнне башкаларга караганда яхшырак белә. “Ике” ле алуның сәбәбе дә

көлке сыман: контроль эш дәфтәрен күрептапшырмаган. Эшен беренче булып төгәлләгән иде дә, янәшә партада утыручы Сәриянең биремне эшли алмавын күреп, укытучы сизмәгәндә генә, дәфтәрен аңа сузды. Дәрес бетеп, тәнәфескә кыңгырау шалтырагач, укытучы үзе йөреп җыйды дәфтәрләрне. Минем дәфтәр Сәриядә дип әйтмәс бит инде!

Укытучы Галия Нуровна икенче көнне иртән дәфтәрләрне өләшеп чыкты да журналдан Камилнең фамилиясен эзләде.

- Шәкуров, синең эшеңә "ике"ле, - диде.
- Ни өчен "ике"ле соң ул, Галия Нуровна? – дип сорады Камил елмаю катыш.
- Дәфтәреңне тапшырмагансың!

Сыйныф бүлмәсендә тынлык урнашты. Мин Камилнең белгәнен дә, контроль эшен беренче булып язып бетерүен дә яхшы беләм. Без Камил белән дуслар, бер партада утырабыз.

Сәрия гафу да үтенмәде, Камил дәфтәреннән күчереп язган контроль эшенә "биш" ле алды.

Мәктәптән без икебез генә кайттык. Авылга өч чакрым юл. Камил миңа табигатьтәге үсемлекләр, бөҗәкләр,кошлар, җәнлекләр дөньясы турында сөйләде. Каян барысын да истә калдыра ул! (156 сүз)

(Дания Гайнетдиновадан)

Изложение.

Максат: Укучының эчтәлекне эзлекле, тулы һәм дөрес бирүен, бәйләнешле итеп яза алуын, ягъни изложение текстын мөмкин кадәр төгәл бирә алуын тикшерү.

Бурычлар:

- Укучының тел байлыгын, сөйләменең төгәл һәм образлы булуын, бирелгән текстның планын төзи алуын бәяләү;
- укучының грамматик нормаларны һәм дөрес язу кагыйдәләрен саклап язу күнекмәләренә ия булуын бәяләү.
- Текстның стиль үзенчәлекләренең саклануына игътибар итү;
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Чәчәк.

Булган, ди , бер Чәчәк. Сабагында утырган-утырган да әйтеп куйган бу:

-Җил мине төрле якка селкетә, Кояш кыздыра, ул кыздырганда, күләгәгә дә яшеренеп булмый, туйдым бу сабакта гына утырудан, - дигән.

Бүтәннәр аның белән бәхәсләшмәгәннәр. Аларга сабакта утыру да, җил искәндә чайкалу да, кояшта кызыну да, кичке җиләс һавада таҗларын йомып йокыга талу да бик рәхәт булган.

Шул арада болынга бер кыз йөгереп килгән дә әлеге Чәчәкне, өзеп, түшенә кадаган. Чәчәк куанычыннан нишләргә дә белмәгән.

-Күрдегезме, мин хәзер барыгыздан да өстәрәк, биектәрәк! Мин Кояшка да, Җилгә дә якынрак, хәзер мин аларның үзләренең кирәген бирәм! – дигән.

Тик Җилне туктата да, Кояшны суыта да алмаган, үзе генә сулган. Кызның түшеннән чүп үләннәре арасына төшеп калгач, Җил аны очыртып алып киткән дә болынга илтеп ташлаган.

Чәчәкнең күзләреннән яшьләр тамган. Сабагына кире кайтып утырыр иде дә, соң булган шул. Бүтән гөлләр аңа:

-Кояш һәм җил белән кем көрәшә соң? – дигәннәр. – Кояш белән Җил булмаса, без беребез дә үсмәс идек. Җил безнең орлыкларны тирә-якка тарата, Кояш безнең таҗларыбызны кирәк чакта ачтыра, кирәк чагында йомдыра.

Кояш та, Җил дә Чәчәкне ачуланмаганнар. Җир аны үз кочагына алган. Җил Яңгырны чакырган. Яңгыр явып үткәч, бу урында бер генә түгел, әллә ничаклы чәчәкләр үсеп чыккан.

Әлеге Чәчәкнең орлыкларыннан үсеп чыкканнар алар. (149 сүз)

(Сәмига Сәүбәнова буенча)

Изложение.

Максат: Укучының эчтәлекне эзлекле, тулы һәм дөрес бирүен, бәйләнешле итеп яза алуын, ягъни изложение текстын мөмкин кадәр төгәл бирә алуын тикшерү.

Бурычлар:

- Укучының тел байлыгын, сөйләменең төгәл һәм образлы булуын, бирелгән текстның планын төзи алуын бәяләү;
- укучының грамматик нормаларны һәм дөрес язу кагыйдәләрен саклап язу күнекмәләренә ия булуын бәяләү.
- Текстның стиль үзенчәлекләренең саклануына игътибар итү;
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Рәбига әби.

Рәбига әбине яңа өйгә күчергәч, 8 нче сыйныф укучылары моңаеп калдылар. Аларга эш бетте. Элек Рәбига әбигә утын кисәләр, су китерәләр, ишегалларын җыештыралар иде. Рәбига әбинең җиз самоварында чәй кайный, табасында коймак чыжылдый башлый иде. Бу яңа йортта бер эш юк. Су торбадан агып тора. Газ кергән. Идәннәре шома. Тәрәзәләре зур. Тик Рәбига әби генә боегып калды. Укучылар аптырадылар:

-Рәбига әби, әллә өйне яратмыйсыңмы? Хәзер син бик моңсу, - диделәр.

-Өйне бик яраттым, балалар. Иске өемдә минем яшьлегем калды, - дип җавап бирде әби.

Рәбига әбиләрнең иске өе янында миләш үсеп утыра. Аны алар яшь чакларында карты белән бергә утыртканнар. Көз көне балалар шул миләшне әбинең яңа өе каршына күчереп утырттылар. Әти-әниләре дә булышты. Тәрәзәсе каршында яшьлегендә үзе үстергән миләшне

күргәч, Рәбига әби чынлап яшәреп китте. Элеккечә яулыкларын чөеп бәйләде, җыр сузды, нәни дусларын елмаеп каршылады. Миләш һәр иртәне Рәбига әбине тәрәзәсеннән үрелеп карый, башын күккә борып, аяк очларына баса-баса, язны күзәтә.

Контроль диктант.

Максат: укучыларның 2 нче чиректә алган белемнәрен тикшерү.
Бурычлар:
- Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен һәм алар янында тыныш билгеләренең куелышын үзләштерүләрен бәяләү;
- Укучыларның кушма җөмлә һәм катлаулы кушма җөмлә темаларын ничек үзләштерүләрен бәяләү.
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Нәрсә ул СПИД?

СПИД-специфик вируслар китереп чыгарган һәм дәвалауга бирешмәүчән йогышлы авыру.

Вирус кешенең канына үтеп керә һәм организмның иң мөһим саклану чарасы булган ак кан тәнчекләрен, ягъни лимфоцитларны зарарлый. Нәтиҗәдә, СПИД йоктырган кеше төрле авырулар китереп чыгаручы микробларга, яман шешләргә бирешүчән булып кала.

Авыру организмга акрын тарала. Кайбер лимфатик төеннәрнең зураюы авыруның берничә ел буена бердәнбер билгесе булып торырга мөмкин.

Соңыннан тән температурасы күтәрелә, эчәкләр эшчәнлеге бозыла, авыру нык тирли, ябыга башлый. Алга таба үпкәләр ялкынсына, кан агулана, яман шешләр барлыкка килә, тире үлекләп бозыла башлый. Шуннан соң кеше үлә.

СПИД белән кемнәр авырый?

СПИД белән авыручы кешеләрнең күбесе тәртипсез җенси тормыш белән яшәүче ирләр һәм хатын-кызлар, уртак шприцлардан файдаланучы наркоманнар һәм СПИД белән авыручы аналардан туган балалар.

СПИДтан ничек сакланырга соң?

Очраклы җенси бәйләнешләр булдырмаска.

Очраклы шприцлардан файдаланмаска.

Нинди дә булса шик туганда, врачка мөрәҗәгать итәргә.

Истә тотыгыз:сезнең үз-үзегезне тота белүегез СПИДтан саклануның иң ышанычлы чарасы булып тора. (146 сү

Изложение.

Максат: Укучының эчтәлекне эзлекле, тулы һәм дөрес бирүен, бәйләнешле итеп яза алуын, ягъни изложение текстын мөмкин кадәр төгәл бирә алуын тикшерү.

Бурычлар:

- Укучының тел байлыгын, сөйләменең төгәл һәм образлы булуын, бирелгән текстның планын төзи алуын бәяләү;
- укучының грамматик нормаларны һәм дөрес язу кагыйдәләрен саклап язу күнекмәләренә ия булуын бәяләү.
- Текстның стиль үзенчәлекләренең саклануына игътибар итү;
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Гадилә.

Кечкенә чакта Гадилә белән Шөһрәт су коенырга бик яраталар иде. Әниләренең эшкә киткәннәрен генә саклап торалар да күл буена чабалар. Гадилә йөзәргә бик ярата иде.

-Кара әле, Шөһрәт, мин әнә теге төнбоек яфрагын кереп утырса, күтәрә алыр микән? – ди ул.

-Юләр, әллә үзеңне бик җиңел дип беләсеңме? Төнбоек яфрагы түгел, мин дә көчкә күтәрәм бит сине.

Сөйләшеп утырганнан соң, алар тагын су коеналар, комда кызыналар. Күлдән төнбоек чәчәкләре җыялар. Гадилә ак төнбоекларны бик ярата. Ул яр башына менеп карап утыра-утыра да, еракта матур чәчәк күреп, кинәт күлгә сикерә. Гадиләне сихри ераклык, күл эчендәге гүзәллек үзенә тарта.

Бервакыт Гадилә күп итеп төнбоек чәчәкләре җыярга уйлады. Күл өстендә сарылы-аклы төнбоеклар шулкадәр күп, әйтерсең зәңгәр күлгә янып торган йолдызлар таратып ташлаганнар. Гадилә шул җем-җем итеп тора торган йолдыз чәчәкләрне өзеп ала да чәчләренә кадый. Ә чәчкәләре эчкә кергән саен матуррак. Вак дулкыннар өсләрен су белән коендырып китсәләр, алардан да гүзәл, алардан да соклангыч нәрсә юк төсле. Яр өстеннән караганда, Гадилә төнбоеклар арасыннан күренми дә диярлек. Чәченә күп итеп чәчәкләр кадагач, үзе дә чәчәк бәйләменә охшап киткән. (177 сүз)

(Фәнис Яруллиннан)

Изложение.

Максат: Укучының эчтәлекне эзлекле, тулы һәм дөрес бирүен, бәйләнешле итеп яза алуын, ягъни изложение текстын мөмкин кадәр төгәл бирә алуын тикшерү.

Бурычлар:

- Укучының тел байлыгын, сөйләменең төгәл һәм образлы булуын, бирелгән текстның планын төзи алуын бәяләү;
- укучының грамматик нормаларны һәм дөрес язу кагыйдәләрен саклап язу күнекмәләренә ия булуын бәяләү.
- Текстның стиль үзенчәлекләренең саклануына игътибар итү;
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Нәкый Исәнбәт...

Сынаганыгыз бардыр: кайбер исемнәрдә ирексездән игътибарны үзенә тарта торган ниндидер бер көч була. Андый исем һәрвакытта кызыксыну уята, гел нидер көтәргә мәҗбүр итә... Моның сере, әлбәттә, исемнең үзендә түгел, ә иясендә. Халык әйткәнчә, исем кешене

бизәми, ә кеше үзе исемен бизи. Бу хакыйкать Нәкый Исәнбәткә аеруча туры килә: ул үзе, бары тик үзе, исемен олы, шәрәфле, хөрмәтле итте.

Нәкый Исәнбәт дигәч тә, без драматург, шагыйрь, галим бер кешене күз алдына китерәбез. Менә ярты гасырга якын инде без аның җыйнак, ягымлы исемен әдәбиятыбызда өзлексез күреп, театрларыбызда елдан-ел ишетеп киләбез. Ул Тукай исән вакытта ук яза башлый. Шуңа күрәдер ахрысы, гүя Тукайның үз кулыннан әдәби эстафетаны алып, бүгенге көнгә китереп җиткергән карт, әмма армас чапкын булып тоела ул безгә...

Кыска бер мәкаләдә Нәкый Исәнбәтнең гасырга якын гомерен, күп тармаклы иҗади эшчәнлеген һәм тау кадәр хезмәтен азмы-күпме тулы итеп язып чыгу- минем өчен гаять авыр бурыч. Ләкин бер нәрсә күңелне юата: халкыбыз Нәкый Исәнбәтнең кем икәнен бик яхшы белә. Ул аны үзенең иң өлкән, иң күренекле милли язучысы итеп таный, ярата һәм хөрмәт итә.

Халык күңеленә юл салу ансат эш түгел: язучыдан саф вөҗдан, чын гаделлек, искиткеч зур тырышлык һәм батырлык сорый ул. Исәнбәтнең гомер юлы-моның ачык мисалы.

...Без бик хаклы рәвештә Нәкый Исәнбәтне галим дибез. Аның гыйльми хезмәтләре әдәби хезмәтләреннән һич тә ким түгел. Иң элек, ул тел хәзинәбезне өйрәнүдә, туплауда, тәртипкә салуда бик күп эш эшләде. Аннары халкыбызның фольклор байлыгын җыю, өйрәнү эшенә гаять зур хезмәт куйды. Хәзерге вакытта калын томнар булып чыга башлаган халык мәкальләре җыелмасын әнә шул олы хезмәтнең беренче зур, җитди нәтиҗәсе итеп карарга кирәк. Болар өстенә тагын язучының кулында озак еллардан бирле җыелып, томнар тәшкил итәрлек дәрәҗәдә тупланган, гыйльми нигездә тәртипкә салынган татар мәзәкләре, табышмаклары, җырлары, такмазалары бар. Инде без аның борынгы әдәбият язмаларын өйрәнү, аннары драматургия, поэзия буенча теоретик мәкаләләр язу кебек хезмәтләрен дә искә алсак, бу затның эшләнлегенә гаҗәпләнмичә һәм сокланмыйча һич мөмкин түгел... Әдип балалар әдәбияты буенча зур хезмәтләрне һәм классик язучыларның әсәрләрен тәрҗемә итүе белән дә танылды.

Нәкый Исәнбәт–тынгысыз язучы. Аның иҗат юлы тап-такыр да шоп-шома гына булмады. Заманыбызның катлаулы чорлары аша узганда, ул сөртенеп, тайгалап та куйгалады. Моның өчен каты тәнкыйтьләрне дә ишетте. Кайбер очракларда исә нахакка да кыйналды. Әмма нинди генә сынауларга дучар ителмәсен, һәрвакытта туган халкына итагатьле, халкының бөек максатларына тугрылыклы булып калды.

Нәкый Исәнбәт–көчле кеше. Ярты гасырдан артык гомерен авыр иҗат эшенә бирде. Аңа татар халкының мәхәббәт-хөрмәте мәңгегә яшәр.

Ә.Еники ”Хәтердәге төеннәр” 400 сүз

Контроль диктант.

Максат: укучыларның 3 нче чиректә алган белемнәрен тикшерү.
Бурычлар:

- Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен һәм алар янында тыныш билгеләренең куелышын үзләштерүләрен бәяләү;
- Укучыларның кушма җөмлә һәм катлаулы кушма җөмлә темаларын ничек үзләштерүләрен бәяләү.
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Урманда көзге яңгыр.

Урманның матурлыгын, мәгънәлеген, акылын беләсегез килсә, аның эченә көзге вак яңгыр яуганда керегез.

Карт юкәләр, вак яңгыр яуганда тамчыларын үзләренә җыеп, акрын гына шыбырдашып утыралар. Әле яфрак бар, әмма инде соңгы атналар якынлаша. Каен инде, саргаеп, яфрак коя; яфрагын койган чыбыклары күксел-шәмәхә төскә керә бара. Бу вакытта авыл халкы аларны җыя һәм себерке бәйли.

Юеш киртәле печән кибәннәре, җиләк исе, хушбуй исе бәреп торган коры ылыс түшәлгән чыршы төпләре – барысы да көзне көтеп уйга калган. Шулар янында көз килүен тыңлап тору рәхәт тә, сагышлы да. Киләсе елда шулай күрешә алырбызмы? Без исән булырбызмы? Чыршы агай, сине йорт бүрәнәсенә дип кисмәсләрме? Ә сез, печән кибәннәре, киртә буена килгән биек аяклы, кара ахак күзле беркатлы поши малайларына, кызларына бездән сәлам әйтегез. Әй сез, чыбыклы юл буендагы чокырлар! Сезнең иңкүлектә уйнаган төлкеләргә әйтегез: сак булсыннар, аучы килүен сизми калмасыннар!

Вак яңгыр сибәли дә сибәли, ә йөрәккә шундый рәхәт. Кычкырып бер җырлыйсы, шушы гүзәл мәһабәтлеккә гимн җырлыйсы килә.

Изложение.

Максат: Укучының эчтәлекне эзлекле, тулы һәм дөрес бирүен, бәйләнешле итеп яза алуын, ягъни изложение текстын мөмкин кадәр төгәл бирә алуын тикшерү.

Бурычлар:

- Укучының тел байлыгын, сөйләменең төгәл һәм образлы булуын, бирелгән текстның планын төзи алуын бәяләү;
- укучының грамматик нормаларны һәм дөрес язу кагыйдәләрен саклап язу күнекмәләренә ия булуын бәяләү.
- Текстның стиль үзенчәлекләренең саклануына игътибар итү;
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Исемең матур,кемнәр куйган...

Исемнәребез, аларның күркәм булырга тиешлеге турында сүз байтактан бара. Ләкин исем сайлаудагы битарафлыкны җиңү бик ансат түгел. Кайсыбер кеше белән танышканда аның мөлаем йөзенә, матур кыяфәтенә карыйсың да, исемен ишеткәч, хәйран каласың. Ул сиңа:
-Рәкыйп, - дип кул суза.

Ә бит Рәкыйп - көндәш, дошман, куралмаучы дигән мәгънәне аңлата.
Мин бик сылу ханымны беләм. Исеме аның - Дәрига. Дәрига сүзе безнең борынгы әдәбиятта бик еш очрый. Анда:

И дәрига, дәрига
Дәригадыр ла бу бала!-

дигән шигъри юллар да табарга мөмкин. Бу инде безнең хәзерге телебезгә әйләндереп әйтсәк:

И кызганыч, кызганыч,
Кызганыч ла бу бала! - дигәнне аңлата. Ә мин белгән Дәрига һич кенә дә андый кызгануларга мохтаҗ кеше түгел.

Кайдан килә соң мондый исемнәр? Нишләп без аларны йөртәбез?
Элегрәк исемне муллалар сайлый торган була. Аерым очракта алар исемне үз белдекләре белән кушып китәргә яратканнар. Ә хәзер?..Хәзер бит бөтенләй башка хәл. Дөрес, исемнең ничек кушылуына бала гаепле түгел. Бу- ата-ананың иң изге бурычларыннан берсе. Әйтик, Бөек Ватан сугышына кадәр шалтыравык исемнәр уйлап табу бик модага кереп киткән иде. Менә берничә генә мисал. Солтан исемле берәү, тота да улына Натлос дигән исем куша. Бу инде, янәсе, үз исеменең киресе. Ләкин моннан һичбер мәгънәгә ия булмаган бернәрсә килеп чыгуында ата кешенең кайгысы юк. Яки кызлар арасында Фәна дигән исем очрый. Бу исә бетү, үлү дигәнне аңлата торган сүз. Әйе, карап туймаслык сылу бер кыз ни эшләргә тиеш? Әгәр аның исеме Нурдидә (күз нурым), Мәхбүбә (сөекле хатын-кыз), Маһруй (ай йөзле, нурлы), Җәмилә (матур), Дилбәр (сөелә торган, күңелне үзенә тартучы кыз), Тәмиз (пакь), Сәхипҗамал (матурлык иясе), Фәсахәт (гүзәл, матур), Һәдия (бүләк), Зөләлә (саф су), Сәгадәт (бәхет иясе, чибәр) кебегрәк булса, яхшырак булмас иде микәнни?! Ул чорда төрлечә мавыгып, машина детальләрен, әллә нинди ят сүзләрне исем итеп алу кебек хәлләр дә булмады түгел.

Бервакыт шундый сөйләшү ишетергә туры килгән иде:
-Улыңа нигә алай начар исем куштың? - дип сораугa, баланың атасы:
-Һәй, ярамаган тагын бала-чагага! - дип җавап биргән иде.

Бала-чагага?! Соң ул бала үсә бит! Егет тә була, гаилә башлыгы да....Исем дә күктә йөзгән ай түгел, япа-ялгыз яши алмый. Ул ата исеме белән, фамилия белән бергә яши. Алай гына да түгел. Малай исеме соңыннан кушылып йөртелә. Әгәр берәү хаталанып улына Танкер яки Руль кушкан булса, ул кешеләр үскәч, аларның нинди хәлдә калачагын күз алдына китереп карагыз. Әле шунысы бар: үзенә кушылган матур исемне кеше бозып, ат мөгезе чыгарып йөрмәсен иде. Фазилә, Фатыйма, Фәһимә, Рәисә, Рәсимә, Рәхимә, Зәйтүнә, Зәйнәп, Зәбирә һәм башка менә шундый гаҗәп сокланугыч матур исемнәрне безнең хатын-кызларыбыз Фая, Рая, Зоя кебек кушаматларга әверелдереп бетерәләр. Безнеңчә, моның һич кенә дә кирәге юк.

Исем сайлаганда шулай да телгә ятышлы, матур яңгыравыклы исемнәрне алу кирәктер. Бездә, мәсәлән, хәзерге вакытта Венера- иң күп таралган исемнәрнең берсе. Венера, әлбәттә, матур исем. Ул - борынгы римлылар мифында матурлык һәм мәхәббәт алласы дигәнне аңлаткан. Шул исем белән аталып йөртелгән планета да бар. Һәрхәлдә, кешенең исеме мәгънәле дә, матур да булсын. Аңа бит әнә шул бер исем белән гомер юлы үтәргә туры киләчәк. Исем - кием түгел. Аны теләгән бер вакыта алмаштырып булмый.

Контроль диктант.

Максат: укучыларның 4 нче чиректә алган белемнәрен тикшерү.
Бурычлар:

- Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен һәм алар янында тыныш билгеләренең куелышын үзләштерүләрен бәяләү;
- Укучыларның кушма җөмлә һәм катлаулы кушма җөмлә темаларын ничек үзләштерүләрен бәяләү.
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү.

Матур булыйк!

Ханымнар һәм туташлар! Чибәрлек сезнең үз кулыгызда. Матурлык өләшкән җиргә алдан йөгергәннәр дә чибәр күренмәскә мөмкин, чөнки чын чибәрлек – киңрәк төшенчә. Борын-борын заманда бер аксакал, дөнья белән хушлашыр алдыннан, кызларына болай дигән ди: “Мин - ярлы кеше, сезгә мирас итеп яхшы киңәштән башка бернәрсә дә калдыра алмыйм; хәлегездән килсә - акыллы булыгыз, теләгегез булса - кешелекле булыгыз, ә менә матур булу – сезгә зарур.”

Кешеләр элек-электән матурлыкка битараф карамаганнар. Халыкның бер мәкале: ”Матур булып туганчы, бәхетле булып ту”, - дисә дә, тышкы күркәмлек – тормышта гаять әһәмиятле нәрсә. Тышкы күркәмлек гәүдә төзелеше үзенчәлекләренә, баш, йөз формасына, үз-үзеңне тоту һәм атлап йөрү рәвешенә, башка кшеләр белән мөнәсәбәтләрнең ниндилегенә карап билгеләнә. Шушы сыйфатларның камиллеге без омтыла торган матурлык була инде. Әйтелгәнчә, матур булу өчен тышкы күркәмлек кенә җитми; бәлки рухи байлык, интеллект, нечкә зәвык, чама хисе һәм яхшы күңеллелек матур итә кешене.

Матур булыйк дисәк, чиста-пөхтә киеник, чамасын белеп кенә бизәник, үзебезне һәрвакыт әдәпле тотыйк, башкаларга игътибарлы булыйк, шулвакытта без һәркемгә сөйкемле, нәзакәтле күренербез. *(156сүз)*

Изложение.

Максат: Укучының эчтәлекне эзлекле, тулы һәм дөрес бирүен, бәйләнешле итеп яза алуын, ягъни изложение текстын мөмкин кадәр төгәл бирә алуын тикшерү.

Бурычлар:

- Укучының тел байлыгын, сөйләменең төгәл һәм образлы булуын, бирелгән текстның планын төзи алуын бәяләү;
- укучының грамматик нормаларны һәм дөрес язу кагыйдәләрен саклап язу күнекмәләренә ия булуын бәяләү.
- Текстның стиль үзенчәлекләренең саклануына игътибар итү;
- Орфографик һәм пунктуацион нормаларның үтәлешен бәяләү;

Илһам чишмәсе .

Бу кыйсса якташым һәм сабакташым- яшьлек дустым – Илһам турында. Мин аны яшьлеккә хат дип тә атар идем. Консерваториядә бергә укыган яшьлек дусларым хәзер инде барысы да диярлек күренекле шәхесләр , татар музыка сәнгатенә зур өлеш керткән талант ияләре: мәшһүр җырчыбыз Илһам Шакиров, композиторлар Мирсәет Яруллин ,Фасил Әхмәт һ.б.

Яшьлек дустыгыз , ерак һәм урау сәфәрләрдән соң,сезгә хат яза, сезне сәламли,талантыгыз алдында баш ия. Исемдә,бик күп бәйрәмнәр, кичәләр, концертлар – барысы да исемдә , исемдә ... Кичәләрнең үзәгендә – Илһам иде . Ул тапкыр сүзле дә, шаян да, наян да. Аңа киң күңеллелек, юмартлык, табигый артистизм хас. Шул ук вакытта ул сабыр холыклы һәм акыллы. Ничектер тормыш ыгы-зыгысыннан өстен.

Хәтеремдә, минем апамның иске патефоны һәм тәлинкәләре бар иде. Илһам аларны кат-кат тыңлый, уйланып утыра. Бик күп җырларга ул яңа тормыш бирде . Аның һәрбер яңа җыры - ачыш, ә тыңлаучы өчен бәйрәм, халык аларны күтәп ала ,тыңлап туя алмый иде. Бу кадәр талант, моң аңа кайдан килә соң ? Моны аңлар өчен Илһамның туган авылында булырга кирәк. Барысы да шунда –Яңа Бүләктә туган.

Туган якларда каникулда булганда , ул бервакыт яшьләрне кунакка чакырды.

Күрешеп, чәйләр эчеп сөйләшкәч, Илһам безне үзенең урман-кырларын,серле чишмә һәм күлләрен күрсәтергә алып китте.Урманга барганда ук җырлый-җырлый,уйнап –көлеп бардык .

Тагын бер кабатланмас мизгел: урман кырларында арыш басуы. Җәй уртасы. Төш вакыты.Тулып килгән башаклар ,тоташ диңгез булып, кояш нурларында иркәләнә, дулкынлана.Тын. Әмма бу тынлыкта колакка ишетелеп-ишетелмәс кенә моң чайкала. Без юл буенда ял итеп утырабыз һәм, телсез калып шушы илаһи тынлыкны бозарга кыймыйча, арыш басуын күзәтәбез. Илһамның йөзендә бәхет һәм бу гүзәл дөньяга мәхәббәт : ”Мин җәйне һәрвакыт менә шулай күз алдына китерәм “ ,- диде ул . Өстәп, арыш басуына тулы бер мәдхия җырлады.

Аннары без чишмәгә – авылда “Илһам чишмәсе”дип аталган җиргә киттек. Ул урман ягында , авылның икенче тарафында әрәмәлектә, куаклар арасында, үзенә күрә аерым матурлыкка ия урында тибеп чыккан. Ни өчен Илһам чишмәсеме? Кайчандыр аны Илһам чистартып рәткә керткән булган , шуннан авыл халкы аны “ Илһам чишмәсе ”дип йөртә башлаган. Ә суы !..Суы нинди тәмле ! Мондый тәмле сулар эчеп үскәч, ничек матур җырламасын инде ул?

Кичкырын авылның тагын бер матур почмагына - авыл очында урнашкан күлгә - балык тотарга алып барды безне Илһам. Шактый гына зур һәм тирән күл ,тирә-ягы агачлык, гаҗәеп матур. Балык эләккәндерме - хәтерләмим. Әмма кайтканда күл буенда урнашкан бакча аркылы кайттык. Әлбәттә, Илһам күл буйларын яңгыратып җырлады , бакчадагы сандугачлар, тын алып, аны тыңлады.

Менә шулай тәгәлләнде бу көн .Сафлык , илаһи моң , Илһамның киләчәккә якты өметләре белән сугарылган иде ул.

(Н.Мәрдәни) (499 сүз)

Контроль диктантларны бәяләү

т/с	Таләпләр	билге
1	Орфографик һәм пунктуацион хаталар булмаган эшкә Искәрмә:орфографик(яки пунктуацион) хаталы пөхтә башкарылган эшкә яки бер үк хата бер үк сүзләрдә кабатланса һәм пунктуацион бер хаталы эшкә	“5”ле куела “5”ле куела
2	1орфографик, 1пунктуацион хаталы эшкә Искәрмә:1орфографик, 2пунктуацион хаталы эшкә яки орфографик хаталары булмыйча, 3пунктуацион хатасы булган эшкә, яки бер төрдәге 2 орфографик һәм 1пунктуацион хаталы эшкә	“4”ле куела “4”ле куела
3	2 орфографик.1-3пунктуацион хаталы, 2төзәтүле эшкә Искәрмә: 4пунктуацион,1орфографик хаталы эшкә яки Бер төрдәге 5орфографик,4пунктуацион хаталы эшкә	“3”ле куела “3”ле куела
4	5орфографик, 5пунктуацион хаталы, 4төзәтүле эшкә	“2”ле куела

Грамматик биремле диктантларны бәяләү.

Грамматик биремле диктантлар күләме ягыннан, контроль диктантлар белән чагыштырганда, 10-15 сүзгә кимрәк була. Аларны тикшерү һәм бәяләү контроль диктантлардагы кебек эшләнсә дә, мондый диктантларга ике билге куела: беренчесе - диктантка, икенчесе - грамматик биремне башкару сыйфатына.

Грамматик бирем бер дә ялгышсыз пөхтә башкарылса, “5” ле куела.

Грамматик биремдә 1-2 хата булса,”4” ле куела

Грамматик биремдә 3-4 хата булс, “3” ле куела.

Грамматик биремдә 5 тән артык хата булса, “2” ле куела.

Сүзлек диктантларын бәяләү

Сүзлек диктантының күләме 35- 40 сүз булырга тиеш

Хатасыз башкарылган эшкә “5”ле билгесе куела

1-2 хаталы эшкә “4”ле куела

3-4 хаталы эшкә “3”ле куела

Изложение түбәндәгечә бәяләнә:

т/с	Текстның бирелеше	грамоталылыгы	билге
1	Текст, планга нигезләнеп(яки плансыз),эзлекле бирелгән; стиль бердәмлеге сакланган; фактик һәм техник хаталар юк	1орфографик яки пунктуацион(яки грамматик)хата бар	“5”ле билгесе куела
2	Тексттагы хикәяләү агышы бирелгән эзлеклелек белән тулысынча туры килми; стиль бердәмлегендә хилафлык сизелә; язмада бер фактик, бер техник хата бар	2орфографик, 1пунктуацион(яки 1грамматик)хата бар	“4”ле билгесе куела
3	Текст язмада эзлекле бирелмәгән, стиль бердәмлеге сакланмаган, сүзләрбәйләнешендәге төгәлсезлекләр җөмләнең мәгънәсен бозуга китергән; язмада 1 фактик, 2техник хата бар	3орфографик, 2пунктуацион(яки 1грамматик хата бар)	“3”ле билгесе куела
4	Тексттагы эзлеклелек язмада сакланмаган; стиль бердәмлеге юк, сүзләр һәм җөмләләр бәйләнешендә хаталар бар; фактик һәм техник хаталар күп	Орфографик хаталарның саны өчтән, пунктуацион хаталарның саны икедән, грмматик хаталарның саны өчтән артык	“2”ле билгесе куела

Өйрәтү характерындагы язма эшләрне бәяләү

Өйрәтү характерындагы язма эшләр(төрле күнегүләр, контроль характерда булмаган диктантлар һ.б) контроль эшләр белән чагыштырганда, таләпчәнрәк бәяләнә. Андый эшләрдә:
А)укучының аны ни дәрәҗәдә мөстәкыйль башкаруы;
Б)укытуның кайсы вакытында(яңа белемнәрне үзләштерүгә әзерлек вакытында, үзләштерү процессында, ныгыту яки кабатлау барышында, фронталь тикшерү чорында эшләнүе;
В)эшнең күләме;
Г) ни дәрәҗәдә пөхтә һәм үз вакытында башкарылуы исәпкә алына.
Җибәрелүе ихтимал булган хаталар алдан искәртелгән очракта “5”ле билгесе ялгышсыз, “4”ле билгесе бер төзәтүле(укучы үзе төзәткән) эшкә куела. Ике хатасы булган эшкә”3”ле, 3-4 хаталы эшкә “2”ле куела.

Сочинение түбәндәгечә бәяләнә:

	Эшнең эчтәлеге һәм теле	Грамоталылыгы	билге
1	Эчтәлек темага туры килә; язмада фактик ялгышлар юк; план буенча (яки плансыз) эзлекле язылган; теле бай, образлы; стиль бердәмлеге сакланган	1орфографик(пунктуацион яисә грамматик)ялгыш бар	“5”ле куела
2	Язманың эчтәлеге темага нигездә туры килә. Ул дөрес ачылган; 1фактик хата җибәрел-гән,хикәяләү эзлеклегендә артык әһәмиятле булмаган бозылу сизелә; тулаем алганда,теле бай,образлы,стил бердәмлеге сакланган	2орфографик,2пунктуацион һәм 2 грамматик ялгыш бар	“4”ле куела
3	Эчтәлекне бирүдә мөһим читләшүләр бар: ул нигездә дөрес,ләкин фактик төгәл-сезлекләр очрый.хикәяләү эзлекле түгел; телнең ярлылыгы сизелеп тора; синонимик сүзләрне аз куллана. Бертөрлерәк синтаксик төзелмәләр файдалана, образлы үгел. Сүз куллануда ялгышлар җибәрә; стиль бердәмлеге сакланып җитмәгән	3орфографик, 3 пунк-туационион һәм 3 грамматик ялгыш бар	“3”ле куела
4	Тема ачылмаган; фактик төгәл-сезлекләр күп; планга туры килми.эзлеклелек бозылган; теле ярлы; сүз куллану ялгышлары еш очрый; стиль бердәмлеге юк.	7 орфографик,7 пунктуацион һәм грамматик ялгышлар бар	“2”ле куела

Нормы и критерии оценки диктантов, сочинений, изложений

Требования к тексту диктанта

Класс	Количество в диктанте				Количество слов в словарном диктанте
	Слов	Орфограмм	Пунктограмм	Слов с непроверяемыми орфограммами	
5	90 – 100	12	2 – 3	5	15 – 20
6	100 – 110	16	3 – 4	7	20 – 25
7	110 - 120	20	4 – 5	10	25 – 30
8	120 – 150	24	10	10	30 – 35
9	150 - 170	24	15	10	35 – 40

Таблица 2

Нормы оценивания диктантов

Нормы оценок (количество ошибок)				
Вид диктанта	«5»	«4»	«3»	«2»
Контрольный	1 негрубая орфографическая + 1 негрубая пунктуационная	- 2 орфографические + 2 пунктуационные; - 1 орфографическая + 3 пунктуационные; - 0 орфографических + 4 пунктуационные	- 4 орфографические + 4 пунктуационные; - 3 орфографические + 5 пунктуационные; - 0 орфографические + 7 пунктуационные; - 6 орфографические + 6 пунктуационные (если есть однотипные и негрубые орф. и пунк. ошибки)	- 7 орфографических + 7 пунктуационных; - 6 орфографических + 8 пунктуационных; - 5 орфографические + 9 пунктуационные; - 8 орфографические + 6 пунктуационные
Словарный	0	1 - 2	3 - 4	до 7

<table>
<tr><th rowspan="2">Оценка</th><th colspan="2">Основные критерии оценки сочинений и изложений</th></tr>
<tr><th>Содержание и речь</th><th>Грамотность</th></tr>
<tr><td>«5»</td><td>1. Содержание работы полностью соответствует теме.
2. Фактические ошибки отсутствуют; в изложении сохранено не менее 70% исходного текста. Содержание работы излагается последовательно.
3. Текст отличается богатством лексики, точностью употребления слов, разнообразием синтаксических конструкций.
4. Достигнуты стилевое единство и выразительность текста.
5. Допускается 1 недочет в содержании.</td><td>Допускается:
1 негрубая орфографическая или 1 пунктуационная или 1 грамматическая ошибка</td></tr>
<tr><td>«4»</td><td>1. Содержание работы в основном соответствует теме, имеются незначительные отклонения от темы. Содержание в основном достоверно, но имеются единичные фактические неточности; при этом в работе сохранено не менее 70% исходного текста.
2. Имеются незначительные нарушения последовательности в изложении мыслей.
3. Лексический и грамматический строй речи достаточно разнообразен.
4. Стиль работы отличается единством и достаточной выразительностью.
5. Допускается не более 2 недочетов в содержании и не более 3 – 4 речевых недочетов.</td><td>Допускаются:
- 2 орфографические + 2 пунктуационные + 3 грамматические;
- 1 орфографическая + 3 пунктуационные + 3 грамматические;
- 0 орфографических + 4 пунктуационные + 3 грамматические.</td></tr>
<tr><td>«3»</td><td>1. Имеются существенные отклонения от заявленной темы.
2. Работа достоверна в основном своем содержании, но в ней допущены 3 – 4 фактические ошибки. Объем изложения составляет менее 70% исходного текста.
3. Допущено нарушение последовательности изложения. Лексика бедна, встречается неправильное употребление слов. Речь недостаточно выразительна.
4. Допускается не более 4 недочетов в содержании и 5 речевых недочетов</td><td>Допускаются:
- 0 орф. + 7 пунк.;
- 1 орф. + 4-7 пунк. + 4 грам.;
- 2 орф. + 3-6 пунк. + 4 грам.;
- 3 орф. + 5 пунк. + 4 грам.;
- 4 орф. + 4 пунк. + 4 грам.</td></tr>
<tr><td>«2»</td><td>1. Работа не соответствует заявленной теме.
2. Допущено много фактических неточностей; объем изложения составляет менее 50% исходного текста; нарушена последовательность изложения мыслей во всех частях работы, нет связи между ними. Текст не соответствует плану.
3. Лексика бедна. Работа написана короткими однотипными предложениями, часты случаи неправильного употребления слов.
4. Нарушено стилевое единство текста.
5. Допущено 6 недочетов в содержании и до 7 речевых недочетов</td><td>Допускаются:
- 5 и более грубых орфографических ошибок независимо от количества пунктуационных;
- 8 и более пунктуационных ошибок независимо от количества орфографических.</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

Виды деятельности учащихся на уроке:
-анализ языковых единиц с точки зрения правильности, точности и уместности их употребления;
- разные виды разбора (фонетический, лексический, словообразовательный, морфологический, синтаксический, лингвистический);
- лингвистический анализ языковых явлений и текстов различных функциональных стилей языка;
- **смысловой анализ и информационная переработка** устного и письменного текста:
составление плана текста;
пересказ текста по плану;
продолжение текста;
редактирование;
конспектирование;
-участие в диалогах различных видов;
- **аудирование** (понимание коммуникативных целей и мотивов говорящего; понимание на слух информации художественных, публицистических, учебно-научных, научно-популярных текстов , установление смысловых частей текста, определение их связей);
-**создание собственных письменных текстов**;
- составление орфографических и пунктуационных упражнений самими учащимися;
- составление опорных схем и таблиц;
- **работа с учебно- научными текстами, справочной литературой** и другими источниками информации, включая СМИ, компьютерные диски и программы, ресурсы Интернета;

Дополнительная литература:

Сафиуллина Ф.С. Современный татарский литературный язык. Лексикология. - Казань: «Хэтер», 1999. – 288 с.
Сатаров Г.Ф. Методика преподавания татарского языка в школе. - Казань: «Мэгариф», 2002. – 322 с.
Сафиуллина Ф.С. Язык мой – друг мой (на татарском языке). - Казан: Книжное изательство Татарстана, 1979. – 136 с.
Максимов Н.В. Тесты по татарскому языку. – Казань: «Мэгариф», 2002. – 159 с.
Салимгареева Б.С., Юлмухаметов М.Б. Сборник диктантов по татарскому языку для 5-9 классов (на татарском языке). – Уфа: «Китап», 1998. – 152 с
Гыймадиева Н.С.Диктантлар һәм изложениеләр жыентыгы»Яңалиф,».,2006
Харисова Ч.М.Язма эшләр жыентыгы».Мәгариф",2004
Галлямова.Р.Сборник правил по татарскому языку."Гыйлем,2011"
http//Tatar.com.ru
http//Tatarca.boom.ru
http//suzlek.ru
http//tataroved.ru